

STIMULATING THE CREATIVE EXPRESSION OF A CHILD IN THE COURSE OF EARLY MUSIC EDUCATION

Rafał Majzner

prof. dr hab. University of Humanities and Technology in Bielsko-Biała,
Bielsko-Biała, Poland
e-mail: majzner@ath.bielsko.pl
ORCID ID <https://orcid.org/0000-0003-1869-5894>

SUMMARY

The author of the following study discusses issues connected with stimulating the creative expression of children at early-school stage age. He presents the essence, forms and methods of the musical expression, as well as the conditions meeting of which enables its development. The aim of the work is not only to present the results of the conducted researches on the development of the creative expression of children, but as well to show the need and reason for conducting qualitative researches on the researches on the development of the creative expression of children. Due to the quality oriented approach it is possible to understand rules, processes and mechanisms of creative activity. The examples of creative musical exercises with the use of improvisational tasks in the primary school classes designed by the interviewed people in order to change the school's educational practice may be the inspiration for conducting the qualitative researches on the creative expression of children.

Key words: creative activity, child's musical expression, education of teachers, qualitative researches.

Стаття надійшла до редакції 18.10.2021

UDK 373.55:377.091–047.44

EWALUACJA KSZTAŁCENIA PROZAWODOWEGO W LICEUM PROFILOWANYM

Ryszard Parzęcki

prof. dr. hab., Gdańska Wyższa Szkoła Humanistyczna,
Polska
e-mail: ryszardparzecki@op.pl

STRESZCZENIE

Specjalistyczne szkoły średnie rozpoczęły funkcjonowanie w roku szkolnym 2002/2003 w czternastu liniach (specjalność). W artykule przedstawiono kształcenie prozawodowe jako proces realizowany w specjalistycznych szkołach średnich o specjalności mechatronicznej. Program zajęć specjalistycznych obejmuje trzy moduły realizowane w klasach od pierwszej do trzeciej. Wyniki ewaluacji programów nauczania pokazały, że do ich pełnej realizacji niezbędne jest wyposażenie szkół w specjalistyczne pomoce dydaktyczne oraz odpowiednio przygotowani i systematycznie szkoleni nauczyciele, a także młodzież chętna do nauki, odpowiednio zmotywowana i przygotowana w gimnazjum.

Słowa kluczowe: specjalizacja mechatroniczna, moduły edukacyjne, szkolenia prozawodowe.

Wprowadzenie. Jednym z obszarów problemowych pedagogiki pracy jest kształcenie prozawodowe. Wyrasta ono z potrzeby dążenia do poszerzenia dotychczasowej formuły szkoły średniej, przygotowującej uczniów do studiów uniwersyteckich i dostosowania jej do idei utylitaryzmu. Realizacja idei utylitarności wyraża się m.in. w elastyczności struktur szkolnych umożliwiających swobodną zmianę z jednego typu szkoły na inny i opóźnieniu decyzji uczniów o wyborze drogi zawodowej poprzez profilowanie szkoły średniej.

Kształcenie prozawodowe, czyli okres, w którym uczeń poznaje specyfikę różnych zawodów, zaczyna rozumieć sens pracy, zdobywa ogólne wykształcenie, zbliża się do wyboru drogi zawodowej, ale jeszcze nie uzyskuje żadnych kwalifikacji zawodowych. Ten typ kształcenia i problemy z nim

związane jest charakterystyczny dla funkcjonującego w aktualnej strukturze systemu edukacji liceum profilowanego. Jest to szkoła o trzyletnim cyklu kształcenia, w której realizowane są dwa wzajemnie uzupełniające się bloki treści: kształcenie ogólne i kształcenie profilowe. To ostatnie umożliwia kontynuowanie nauki w skróconej formie (0,5–1,5 roku) w szkole policealnej.

Zakres kształcenia prozawodowego umożliwia pośrednie dochodzenie do kwalifikacji zawodowych, tj. kontynuowania nauki w różnych szkolnych i poza-szkolnych placówkach kształcenia zawodowego. Absolwenci tego typu szkół przygotowanie do pracy zawodowej mogą uzyskać na poziomie:

- przyuczenia do pracy nabywanego przez kształcenie kursowe, najczęściej odbywane na stanowisku pracy, na którym wykonywane będą czynności;
- przysposobienia zawodowego, którego zakres pozwala wykonywać zadania zawodowe;
- przygotowania zawodowego, opisanego kwalifikacjami na poziomie robotnika, technika oraz specjalisty (równoznacznego z wyższym wykształceniem), nabytymi w różnych formach edukacji zawodowej¹.

Założenia ogólne i cele kształcenia prozawodowego w liceum profilowanym. Podstawowe cele kształcenia w liceum profilowanym mają wymiar wieloaspektowy, a mianowicie:

- proces kształcenia w trzyletnim liceum profilowanym ma zapewnić absolwentowi dobre przygotowanie ogólnokształcące umożliwiające zdanie egzaminu maturalnego oraz kontynuowanie kształcenia w szkołach wyższych na równi z absolwentami liceów ogólnokształcących. Tę możliwość gwarantuje pełna zgodność **podstawy programowej** kształcenia ogólnego w liceum profilowanym i w liceum ogólnokształcącym;
- liceum profilowane zapewnia ponadto, dobre przygotowanie ogólnozawodowe umożliwiające podjęcie kształcenia zawodowego — specjalistycznego w różnych zawodach objętych 14 dziedzinami (profilami).

Ukształtowane w liceum profilowanym umiejętności ogólnozawodowe umożliwiają organizację kształcenia zawodowego w krótkich cyklach w szkołach policealnych, w systemie pozaszkolnym lub na studiach wyższych, a także przekwalifikowanie się w toku pracy zawodowej (wielokrotnie w ciągu życia zawodowego). Absolwenci liceum profilowanego są również przygotowani do działania przedsiębiorczego i mogą podejmować własną

działalność gospodarczą lub pracę w przedsiębiorstwach państwowych i prywatnych oraz mogą kontynuować dalszy proces kształcenia specjalistycznego — zawodowego w trakcie pracy zawodowej.

W ramach bloków tematycznych kształcenia ogólnozawodowego i ich elementów składowych (modułów) prowadzony jest proces nauczania — uczenia się ukierunkowany na osiągnięcie tych celów kształcenia, które umożliwią absolwentowi osiągnięcie kwalifikacji zawodowych w krótkich cyklach edukacyjnych w szkole policealnej lub podjęcie pracy zawodowej i jednocześnie kontynuowanie własnej edukacji.

Zakłada się, że ukształtowane umiejętności ogólnozawodowe będą w dalszym procesie edukacyjnym szybko transferowane na umiejętności zawodowe, pozwalające wykonywać czynności wynikające z wymagań konkretnych stanowisk pracy¹.

Uogólniając informacje na temat celów wspólnych kształcenia prozawodowego można przyjąć, iż absolwent liceum profilowanego powinien m.in. umieć:

- wybrać drogę przyszłej działalności zawodowej zgodnie z zainteresowaniami i samodzielnie ocenianymi własnymi możliwościami oraz potrzebami rynku;
- analizować zjawiska zachodzące w środowisku człowieka, a w szczególności w środowisku pracy;
- oceniać wpływ cywilizacji na zmiany zachodzące w środowisku;
- zapobiegać w obszarze własnej działalności powstawaniu szkód ekologicznych;
- organizować stanowisko pracy;
- posługiwać się podstawowymi zasadami, regułami i normami optymalizacji warunków wykonywania pracy w procesach projektowania stanowisk pracy, maszyn, urządzeń i różnych środków pracy lub ich modeli;
- określać warunki niezbędne do realizowania przez dane urządzenie (obiekt) określonych funkcji;
- określać przeznaczenie różnych urządzeń;
- badać różne układy i analizować działanie wybranych maszyn;
- analizować i interpretować zjawiska fizyczne występujące w układach i ich elementach;
- przewidywać zastosowanie poznanych maszyn, narzędzi i materiałów;

¹ Grzesiak, J. (2010), *Podstawy teorii i metodyki kształcenia praktycznego nauczycieli*. Kolin, s. 46–53.

¹ B. Baraniak i inni, *Pedagogika pracy*. Warszawa 2007, s. 15,16,86,89.

- ustalać wymagane wskaźniki jakościowe i ilościowe urządzeń i innych obiektów;
- badać procesy poprzez wykorzystanie urządzeń symulujących ich przebieg;
- określać właściwości materiałów i dobierać je do projektowanych lub wykonywanych urządzeń i ich elementów;
- wyznaczać i analizować charakterystyki pracy układów i ich elementów;
- przewidywać wyniki doświadczeń i eksperymentów;
- wykonywać proste rysunki techniczne na bazie przeprowadzonych pomiarów;
- wyszukiwać i stosować odpowiednie przepisy prawne regulujące daną działalność gospodarczą, usługową i organizacyjną;
- określać i diagnozować zagrożenia dla człowieka wynikające z danych procesów technologicznych;
- porównywać dostępne rozwiązania techniczne i organizacyjne z tendencjami rozwojowymi danej dyscypliny.

Kształcenie ogólnozawodowe w liceum profilowanym ma za zadanie, m.in. przygotować ucznia do szybkiego ukształtowania umiejętności zawodowych w procesie edukacji zawodowej zorganizowanym dla absolwentów tejże szkoły. Umiejętności ogólnozawodowe powinny więc być kształtowane w liceum technicznym w systemie zajęć laboratoryjnych. Poziom tych umiejętności warunkuje m. in., czas kształcenia policealnego w różnych zawodach. Szczególnie istotne jest kształtowanie umiejętności myślenia warunkującego wykonywanie czynności organizacyjnych, technologicznych i diagnostycznych oraz umiejętności myślenia heurystycznego, które w wyniku transferu będą umożliwiły ukształtowanie w procesie edukacji policealnej umiejętności zawodowych. Podstawą ukształtowania takich umiejętności, jak badanie procesów, diagnozowanie, projektowanie, tworzenie pomysłów innowacyjnych jest m. in., rozwój wyobraźni — schematów wyobrażeniowych. Biorąc pod uwagę wyróżnione kryterium „rozwiązywanie problemów” można utworzyć kolejny podukład celów kształcenia wyrażonych stwierdzeniami, iż uczeń po trzyletnim okresie kształcenia prozawodowego w liceum profilowanym powinien m. in. umieć:

- dostrzegać problemy poznawcze i realizacyjne, w tym problemy techniczne oraz dokonywać analizy danych i udzielać odpowiedzi na pytania o fakty i o zależności;

- dostrzegać procesy twórcze w różnych sferach ludzkiej aktywności, m.in. działalności organizacyjnej, poznawczej, produkcyjnej, usługowej, porządkowej;
- wyprowadzić wnioski z ukierunkowanej obserwacji obiektów i czynności ludzi, a w tym wytwarzać schematy wyobrażeń przedmiotów i ruchów oraz wyobrażeń przestrzennego i funkcjonalnego sposobu łączenia elementów danej struktury technicznej lub organizacyjnej w nowe całości;
- zauważać i minimalizować w procesie rozwiązywania problemów bariery myślowe ograniczające i możliwość wytwarzania pomysłów rozwiązań;
- planować zachowania w sytuacjach innowacyjnych;
- wyróżniać skutki pozytywne i negatywne planowanego wprowadzenia zmian organizacyjnych, technicznych i tym podobnych;
- formułować pomysły rozwiązań problemów oraz podejmować decyzje i działania wykonawcze;
- wartościować wytworzone pomysły rozwiązań problemów — posługiwać się wskaźnikami oceny pomysłu rozwiązania problemu, a także wytworzonego przedmiotu — urządzenia;
- formułować wnioski i uogólnienia w procesie wartościowania wyników rozwiązań problemów poznawczych;
- ustalać warianty rozwiązania problemu wykonawczego (decyzyjnego), przewidywać i oceniać wyniki tych wariantów oraz dokonywać wyboru ostatecznej decyzji¹.

Metody stymulujące aktywność ucznia i oczekiwane efekty dydaktyczne. W procesach kształcenia w liceum profilowanym stosowane są przede wszystkim metody stymulujące aktywność myślową ucznia. Dominująca jest metoda projektów, która umożliwia ukształtowanie najważniejszych umiejętności wynikających z celów kształcenia, m.in.: samodzielnego wytwarzania pomysłów rozwiązań różnych problemów i metod weryfikacji tych pomysłów; korzystania z tekstowych i pozatekstowych źródeł informacji; analizowania informacji w celu ich selekcji i ich syntetyzowania poprzez scalenie; korelowania informacji i ich porządkowania z różnych punktów widzenia, konstruowania przedmiotowo-manipulacyjnego zgodnie z analityczno-syntetycznymi stadiami postępowania podczas rozwiązywania pro-

¹ J. Moos, Założenia programowo — organizacyjne kształcenia w liceum profilowanym. Łódź 2002.

¹ Figurski, Autorski program nauczania dla profilu mechatronicznego — konstrukcje, wdrażanie, ewaluacja. „Nowa Edukacja Zawodowa” 2003, nr 2.

blemów techniczno-organizacyjnych; samodzielnego planowania pracy; indywidualnego i grupowego podejmowania decyzji; prezentowania własnych rozwiązań.

Metoda projektów uczy zachowań przedsiębiorczych oraz kształtuje umiejętności integrowania wiedzy, a także uczy analizowania i oceniać rozwiązań technicznych i organizacyjnych w aspekcie ekonomicznym, społecznym itp. Znaczące wartości dydaktyczne mają poszczególne etapy postępowania w ramach stosowanej metody projektów, tj.: rozbudzenie zainteresowania uczniów tematyką wynikającą z programów kształcenia i sugerowanie treści problemów do rozwiązania; zawieranie kontraktów z uczniami, analiza proponowanych tematów projektów i ustalenie zakresu prac; wykonywanie zaplanowanych czynności, opracowanie raportu; prezentacja — obrona rozwiązań; badanie poziomu ukształtowania umiejętności.

Treść projektu może dotyczyć urządzenia technicznego, modelu matematycznego procesu lub innego obiektu, a ogólnie konstruowania umysłowego bądź przedmiotowo-manipulacyjnego. Uczniowie realizujący projekt mogą pracować w laboratorium szkolnym, szkolnej bibliotece, przedsiębiorstwie produkcyjnym, firmie usługowej, podczas obowiązkowych i fakultatywnych zajęć lekcyjnych lub mogą brać udział w konsultacjach prowadzonych przez nauczycieli.

Szczególnie istotne w procesie osiągania celów kształcenia w liceum profilowanym są również inne metody ukierunkowane na samodzielne dochodzenia do wiedzy rozwiązań różnych problemów. Należą do nich m.in.: sesja pomysłów, „burza mózgów”, dyskusja panelowa, dyskusja wielokrotna, wielokrotna limitowana, „dyskusja 66”, dyskusja konferencyjna, okrągłego stołu, tworzenie wspólnego plakatu — graficznego obrazu dyskusji (metaplan), metoda symulacyjna (metoda ról), metody sytuacyjne (analizy, zdarzeń, przypadków), inne gry dydaktyczne i inne metody wartościowania, metody synektyczne.

Dla potrzeb kształcenia w liceum profilowanym wskazana jest konkretyzacja przez nauczyciela modeli dydaktycznych zawierających układy czynności nauczyciela i przewidywanych czynności uczniów, strukturę zajęć — fazy zajęć i informacje dotyczące środków wspomagających proces nauczania — uczenia się. Istotne dla realizowania podstawowych zadań szkoły są takie metody dydaktyczne jak: kształcenie problemowe, rozwiązywanie zadań wynalazczych, uczenie się współpracy.

Sygnalizowane metody kształcenia i modele dydaktyczne zajęć powinny wspomagać procesy uczenia się struktur, sytuowania szczegółów w całości wiedzy, uczenia się rozpoznawania zjawisk i ich wartościowania.

Szczególnie ważne jest wykorzystanie opisów, klasyfikacji, dowodów, zasad i ocen do uczenia podporządkowania pojęć według zasad klasyfikowania i szeregowania oraz uczenia formułowania uogólnień sądów. Poprzez doprowadzenie do ogólnych zasad opisu, analizy i syntezy tworzy się „informacyjne pola”, które zostaną „wypełnione” szczegółową wiedzą zawodową w następnych etapach edukacji szkolnej, pozaszkolnej.

Stosowanie sygnalizowanych zabiegów dydaktycznych może zapewnić wysoki poziom transferu. Osiąganie planowanych celów kształcenia w liceum profilowanym wymaga wykonywania przez nauczycieli takich czynności dydaktycznych, które umożliwią:

- organizowanie uczenia się w systemie zajęć laboratoryjnych, a więc poprzez działanie i refleksję nad efektami działania;
- kształtowanie postaw badawczych;
- kształtowanie u uczniów wiary we własne możliwości;
- organizowanie zbiorowości uczniowskich w zespoły zadaniowe oraz inspirowanie podziału pracy i reguł współdziałania;
- wspieranie integracji społecznej zespołu uczniowskiego, stosowanie skutecznych technik rozpoznawania i rozwiązywania konfliktów interpersonalnych a także grupowych;
- organizowanie kształcenia zindywidualizowanego (zajęcia wyrównawcze, konsultacje, perswazja itp.);
- inicjowanie sytuacji symulacyjnych.

Badania ewaluacyjne programu nauczania¹. Badania ewaluacyjne programu nauczania przeprowadzono wśród 15-stu nauczycieli realizujących zajęcia edukacyjne w liceach o profilu mechatronicznym w województwie kujawsko-pomorskim. Program nauczania profilowych zajęć edukacyjnych obejmował trzy moduły:

- moduł 1, konstrukcje i technologie mechaniczne;
- moduł 2, podstawy mechatroniki;
- moduł 3, układy i urządzenia mechatroniczne.

Realizacja modułu 1 i 2 wystąpiła w klasach pierwszych i drugich, a w trzecich — moduł 3.

¹ Ogólną informację o programie nauczania można znaleźć na stronie internetowej: www.menis.gov.pl

Kształcenie w liceum profilowanym o profilu mechatronicznym obejmuje obszar kształcenia związany z szeroko rozumianą techniką oraz technologiami produkcji materialnej. Najogólniejsze cele kształcenia w profilu mechatronicznym dotyczą:

- kształtowania systemowego sposobu myślenia w rozwiązywaniu problemów współczesnej cywilizacji i społeczeństwa informacyjnego;
- przygotowania ucznia do świadomego wyboru i do uzyskania kwalifikacji do pracy na stanowisku z urządzeniami mechatronicznymi, wśród których wyróżnia się następujące generacje urządzeń:
 - pierwsza generacja to urządzenia sterujące za pomocą elektrycznych układów logicznych;
 - druga generacja to urządzenia do sterowania układów mechanicznych za pomocą systemów mikroprocesorowych;
 - trzecia generacja to urządzenia, w których stosuje się wielofunkcyjne układy mikroprocesorowe;
- rozwijania zainteresowań technicznych;
- kształtowania pozytywnych postaw etycznych związanych z wprowadzeniem najnowszych technik i technologii;
- uświadomienia konieczności zapewnienia bezpieczeństwa technicznego i eko-logicznego w usługach i w produkcji.

Ukształtowanie podstawowych umiejętności u absolwentów kształconych w tym profilu wymaga wyjątkowo sumiennej realizacji procesu dydaktycznego, którego efekty w znacznym stopniu zależne są od czynników:

- przygotowania merytorycznego nauczyciela;
- bazy dydaktycznej szkoły;
- wiedzy uczniów wyniesionej z gimnazjum i ich poziomu intelektualnego.

W badaniach ewaluacyjnych programu nauczania zastosowano kwestionariusz ankiety dla nauczycieli „Konstrukcja, treść i przystępność programu nauczania”. Zakres oceny obejmował:

- strukturę, szczegółowość, kompleksowość i czas na realizację programu nauczania;
- zgodność programu nauczania z podstawą programową kształcenia w profilu, korelację;
- realizację celów edukacyjnych i kształtowanie umiejętności;
- oczekiwania i potrzeby uczniów oraz środowiska.

Przeprowadzone badania ewaluacyjne umożliwiły ocenę programu nauczania profilowanych zajęć edukacyjnych. Uzyskane rezultaty z badań zostały poddane analizie jakościowej, z której wynika, że:

- założenia programowo-organizacyjne kształcenia są czytelne i zrozumiałe, posiadają wystarczający stopień szczegółowości;
- program nauczania jest czytelny i zrozumiały, występuje wystarczający stopień szczegółowości;
- każdy moduł jest czytelny i zrozumiały, zawiera niezbędne treści, posiada wystarczający stopień szczegółowości;
- wyposażenie technodydaktyczne w pełni zapewnia realizację materiału nauczania;
- czas przeznaczony na realizację modułów i jednostek modułowych jest właściwy, tylko 25 % badanych uważa, że jest za mały;
- program zawiera podstawę programową, treści programu nauczania w pełni nawiązują do aktualnie funkcjonujących urządzeń mechatronicznych, korelują z treściami innych zajęć edukacyjnych;
- w pełni wystąpiła realizacja programu nauczania w kwestii możliwości kształtowania umiejętności określonych w sylwetce absolwenta, a mianowicie, uczeń potrafi:
 - rozwiązywać zadania projektowe o elementarnym stopniu trudności;
 - czytać i interpretować schematy podstawowych elementów i kompletnych urządzeń mechatronicznych w zakresie ich wykorzystania, konserwacji i obsługi;
 - obliczać podstawowe wielkości fizyczne i określać parametry charakteryzujące układy wykonawcze, sterujące i programujące urządzenia mechatroniczne.

Na zakończenie należy podkreślić, iż badania wykazały jednoznacznie, że do pełnej realizacji programu niezbędne jest specjalistyczne wyposażenie szkół w środki dydaktyczne, odpowiednio przygotowani i ciągle doskonalący się nauczyciele, jak również lepiej przygotowani uczniowie w gimnazjach.

LITERATURA

- Baraniak, B. (red.) (2007), *Pedagogika pracy*, Warszawa.
- Grzesiak, J. (2010), *Podstawy teorii i metodyki kształcenia praktycznego nauczycieli*. Konin.
- Moos, J. (2002), *Założenia programowo — organizacyjne kształcenia w liceum profilowanym*, Łódź.
- Figurski, J. (2003), *Autorski program nauczania dla profilu mechatronicznego — konstrukcje, wdrażanie, ewaluacja*. „Nowa Edukacja Zawodowa” nr 2.

ОЦІНКА ПРОФЕСІЙНО-ТЕХНІЧНОЇ ОСВІТИ В ЗАГАЛЬНООСВІТНІХ СПЕЦІАЛІЗОВАНИХ НАЧАЛЬНИХ ЗАКЛАДАХ

Ришард Пажецькі

проф. д-р габ. Гданьської гуманістичної вищої школи,
Польща
e-mail: ryszardparzecki@op.pl

АНОТАЦІЯ

У 2002–2003 навчальному році почали функціонувати спеціалізовані загальноосвітні школи за чотирнадцятьма напрямками (спеціалізаціями). У статті представлена професійно-технічна освіта як процес, що реалізується в спеціалізованих загальноосвітніх навчальних закладах у вивченні мехатроніки. Навчальна програма профільних класів включає три модулі для 1–3 класів. Результати оцінювання навчальних планів показали, що для їх повноцінного функціонування необхідне оснащення шкіл спеціалізованими засобами навчання, а також належним чином систематично підготовленими вчителями та молодими викладачами, які прагнуть до навчання, правильно мотивованими та підготовленими в молодшій школі.

Ключові слова: мехатронна спеціалізація, освітні модулі, професійно-технічна підготовка.

EVALUATION OF PRO-VOCATIONAL EDUCATION IN SPECIALISED SECONDARY SCHOOLS

Ryszard Parzecki

prof. dr. hab., Gdańsk University of Humanities,
Poland
e-mail: ryszardparzecki@op.pl

SUMMARY

Specialised secondary schools started functioning in the school year 2002/2003 in fourteen lines (specialisations). This article presents pro-vocational education as a process implemented in specialised secondary schools with a mechatronic specialisation. The curriculum of the specialised classes includes three modules implemented in grades one to three. The results of curriculum evaluation have shown that for their full implementation, it is necessary to equip schools with specialized teaching aids as well as properly prepared and systemati-

cally trained teachers and young people eager to study, properly motivated and prepared in the lower secondary school.

Key words: mechatronic specialisation, education modules, pro-vocational training.

Стаття надійшла до редакції 04.11.2021